İnsan özünü təbiətin sahibi deyil, onun bir parçası kimi dərk etdiyi zaman həqiqi ekoloji tarazlıq mümkün olacaq

İnsan təbiətin ayrılmaz hissəsidir və onun bütün fəaliyyətləri birbaşa və ya dolayı yolla ətraf mühitə təsir göstərir. Tarixin ilkin mərhələlərində insan təbiətdən yalnız yaşamaq üçün lazım olan qədər istifadə edirdisə, sənaye inqilabından sonra bu münasibət kökündən dəyişdi. Texnologiyanın inkişafı, şəhərləşmə, əhalinin sürətli artımı və istehlak mədəniyyətinin genişlənməsi təbiətə olan təzyiqi qat-qat artırdı. Bu gün artıq ekologiya yalnız elm sahəsi deyil, bütün bəşəriyyət üçün həyati əhəmiyyət daşıyan qlobal məsələdir.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin dəstəyilə "Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi" istiqaməti üzrə layihə çərçivəsində hazırlanıb.

Ekologiya canlıların bir-biri və ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqələrini öyrənən elmdir. Lakin ekologiyanın məzmunu bununla məhdudlaşmır. O, həm də təbii ehtiyatların qorunması, biomüxtəlifliyin saxlanılması, iqlim dəyişikliklərinin qarşısının alınması və gələcək nəsillər üçün sağlam həyat şəraitinin təmin edilməsi kimi mühüm vəzifələri əhatə edir. İnsan təbiətə nə qədər laqeyd yanaşsa, bunun fəsadları da bir o qədər ağır olur.

Son onilliklərdə dünyada ekoloji problemlər kəskinləşmişdir. Atmosferin çirklənməsi, qlobal istiləşmə, meşələrin məhv edilməsi, su ehtiyatlarının azalması, torpaqların şoranlaşması və səhralaşma bu problemlərin yalnız bir hissəsidir. Xüsusilə sənaye müəssisələrindən, avtomobillərdən və enerji istehsalından çıxan karbon qazı atmosferdə toplanaraq istixana effekti yaradır. Bu isə qütb buzlaqlarının əriməsinə, dəniz səviyyəsinin qalxmasına və iqlim balansının pozulmasına səbəb olur.

Su ehtiyatlarının çirklənməsi və azalması da ciddi təhlükə mənbəyidir. Bir çox ölkələrdə içməli su qıtlığı artıq real problemə çevrilib. Çay və göllərə axıdılan sənaye tullantıları, kənd təsərrüfatında istifadə olunan kimyəvi gübrələr və pestisidlər suyun tərkibini dəyişir, canlı aləmi məhv edir. Nəticədə balıqların və digər su orqanizmlərinin sayı azalır, insanların sağlamlığı üçün risklər yaranır.

Torpaq örtüyünün deqradasiyası kənd təsərrüfatına birbaşa zərbə vurur. Meşələrin qırılması torpaq eroziyasını gücləndirir, məhsuldarlığı aşağı salır və ekosistemin tarazlığını pozur. Meşələr yalnız ağac mənbəyi deyil, eyni zamanda planetin "ağciyərləri"dir. Onlar karbon qazını udaraq oksigen buraxır, iqlimi tənzimləyir və minlərlə canlı növü üçün yaşayış mühiti yaradır.

Ətraf mühitin mühafizəsi təkcə dövlətlərin və beynəlxalq təşkilatların işi deyil, hər bir fərdin üzərinə düşən məsuliyyətdir. Gündəlik həyatımızda atdığımız kiçik addımlar belə ümumi mənzərəyə böyük təsir göstərə bilər. Məsələn, tullantıların çeşidlənməsi, plastik istifadəsinin azaldılması, suya və elektrik enerjisinə qənaət, ictimai nəqliyyatdan istifadə və ya velosiped sürmək kimi vərdişlər ekoloji tarazlığın qorunmasına töhfə verir.

Məktəblərdə və ali təhsil müəssisələrində ekoloji maarifləndirmənin gücləndirilməsi də mühüm əhəmiyyət daşıyır. Gənc nəsil nə qədər erkən yaşlardan təbiətə sevgi və hörmət ruhunda tərbiyə olunarsa, gələcəkdə bir o qədər məsuliyyətli və şüurlu vətəndaşlar yetişər. Bu isə uzunmüddətli perspektivdə ekoloji problemlərin həllinə real zəmin yaradar.

Dövlət səviyyəsində isə ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsi və "yaşıl iqtisadiyyat"a keçid əsas prioritetlərdən biri olmalıdır. Alternativ enerji mənbələrinin - günəş, külək, su və bioenerjinin - inkişaf etdirilməsi fosil yanacaqlardan asılılığı azaldar və atmosferə atılan zərərli qazların miqdarını minimuma endirər.

Azərbaycan kimi təbii sərvətlərlə zəngin ölkələrdə bu məsələlər daha da aktuallaşır. Neft və qaz sənayesinin iqtisadi faydaları ilə yanaşı, onun ətraf mühitə təsirləri də nəzərə alınmalı, balanslı siyasət aparılmalıdır. Xəzər dənizinin çirklənməsi, Abşeron yarımadasında torpaq və hava problemləri buna bariz nümunədir. Son illərdə ölkədə həyata keçirilən yaşıllaşdırma aksiyaları, meşə zolaqlarının salınması və tullantıların idarə edilməsi sahəsində görülən işlər müsbət addımlar kimi qiymətləndirilə bilər.

Nəticə etibarilə, ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi məsələsi insanlığın gələcəyini müəyyən edən əsas faktorlardan biridir. Əgər biz bu gün təbiətə qarşı məsuliyyətli davranmasaq, sabah bunun acı nəticələrini yaşamaq məcburiyyətində qalacağıq. Sağlam ətraf mühit - sağlam cəmiyyət deməkdir. Təbiəti qorumaq yalnız ağac əkmək və ya tullantı atmamaqla bitmir, bu, düşüncə tərzinin dəyişməsidir. İnsan özünü təbiətin sahibi deyil, onun bir parçası kimi dərk etdiyi zaman həqiqi ekoloji tarazlıq mümkün olacaq. Müasir dövrdə ekoloji problemlərin kökündə duran əsas səbəblərdən biri insanların istehlak vərdişləridir. İstehsal nə qədər artsa, təbii ehtiyatlardan istifadə də bir o qədər intensivləşir. Xüsusilə sürətlə dəyişən moda, texnologiya və məişət əşyalarına tələbat insanların lazımsız məhsulları belə almasına səbəb olur. Nəticədə isə tullantıların miqdarı durmadan artır. Bir çox əşyalar qısa müddətdə istifadəyə yararsız hala düşür və poliqonlara atılır. Halbuki həmin məhsulların böyük hissəsi yenidən emal oluna bilər.

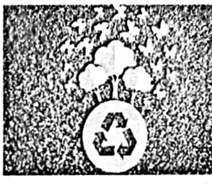

Tullantıların düzgün idarə olunması torpaq və suyun çirklənməsində mühüm rol oynayır. Plastik məişət tullantıları xüsusilə təhlükəlidir, çünki onlar yüzillərlə parçalanmadan qalır. Okean və dənizlərdə toplanan plastik tullantılar su canlılarının həyatını məhv edir, qida zəncirinə daxil olaraq nəticədə insan sağlamlığına da mənfi təsir göstərir. Bu gün artıq bir çox ölkələrdə plastik torbaların istifadəsi məhdudlaşdırılır və alternativ materiallara üstünlük verilir. Bu cür addımların atılması gələcək nəsillər üçün təmiz mühitin qorunmasında mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Ekoloji tarazlığın pozulması təkcə təbiətə deyil, həm də sosial-iqtisadi həyata təsir göstərir. İqlim dəyişiklikləri kənd təsərrüfatının məhsuldarlığını azaldır, su qıtlığı yeni münaqişələrə yol açır, təbii fəlakətlərin sayı artır. Quraqlıqlar, daşqınlar, meşə yanğınları artıq bir çox regionlar üçün adi hala çevrilib. Bu isə milyonlarla insanın həyat səviyyəsinə və yaşayış şəraitinə birbaşa təsir edir.

Ətraf mühitin mühafizəsində texnologiyanın rolu da danılmazdır. "Ağıllı şəhər" layihələri, enerjiyə qənaət edən binalar, elektriklə işləyən nəqliyyat vasitələri ekoloji yükün azalmasına xidmət edir. Günəş panelləri və külək turbinləri kimi alternativ enerji mənbələri artıq təkcə inkişaf etmiş ölkələrdə deyil, inkişaf etməkdə olan dövlətlərdə də tətbiq olunur. Bu prosesin sürətlənməsi gələcəkdə karbon emissiyalarının əhəmiyyətli dərəcədə azalmasına gətirib çıxara bilər.

İnsanların ekoloji davranışını formalaşdıran əsas amillərdən biri də maarifləndirmədir. Kütləvi informasiya vasitələri, sosial şəbəkələr və müxtəlif ictimai kampaniyalar vasitəsilə əhaliyə təbiətin qorunmasının əhəmiyyəti izah olunmalıdır. Bir çox insanlar ətraf mühitə verdikləri zərərin miqyasını dərk etmirlər. Məsələn, açıq qalan kranın bir saat ərzində nə qədər su itirdiyini və ya boş yerə yanan lampanın nə qədər enerji sərf etdiyini bilmirlər. Sadə məlumatlandırma belə insanların davranışında müsbət dəyişikliklərə səbəb ola bilər.

Ailə daxilində də ekoloji tərbiyənin rolu böyükdür. Uşaqlara erkən yaşlardan təbiətə qayğı göstərməyi, heyvanlara və bitkilərə sevgi ilə yanaşmağı öyrətmək lazımdır. Birlikdə ağac əkmək, parkları təmiz saxlamaq, tullantıları çeşidləmək kimi fəaliyyətlər uşaqlarda məsuliyyət hissini formalaşdırır. Bu vərdişlər sonradan onların həyat tərzinin ayrılmaz hissəsinə çevrilir.

Ətraf mühitin mühafizəsi beynəlxalq əməkdaşlıq olmadan mümkün deyil. Atmosferin çirklənməsi və iqlim dəyişiklikləri sərhəd tanımır. Bir ölkədə buraxılan zərərli qazlar başqa regionlara da təsir edir. Buna görə də dövlətlər birgə proqramlar və müqavilələr çərçivəsində fəaliyyət göstərməlidirlər. Bu sahədə imzalanan beynəlxalq konvensiyalar, iqlim sammitləri və birgə layihələr qlobal problemlərin həllində mühüm rol oynayır.

Eyni zamanda iqtisadi inkişafla ekoloji təhlükəsizlik arasında tarazlıq yaradılmalıdır. Uzun müddət insanlar düşünürdülər ki, sənaye və iqtisadiyyat inkişaf etdikcə təbiət mütləq şəkildə zərər görməlidir. Lakin müasir yanaşma göstərir ki, düzgün planlaşdırma və yeni texnologiyaların tətbiqi ilə həm iqtisadi artımı təmin etmək, həm də ətraf mühiti qorumaq mümkündür. "Yaşıl biznes" və "dayanıqlı inkişaf" anlayışları məhz bu məqsədə xidmət edir.

Nəticə olaraq demək olar ki, ekologiya məsələsi artıq gələcəyin deyil, bu günün problemidir. İnsanlıq indi seçim qarşısındadır: ya təbiətlə harmoniyada yaşamağı öyrənəcək, ya da öz əli ilə yaratdığı problemlərin fəsadları ilə üz-üzə qalacaq. Hər bir fərdin kiçik səyi, hər bir ailənin məsuliyyətli davranışı və hər bir dövlətin düzgün siyasəti birləşərək planetimizin qorunmasına xidmət edə bilər. Təbiət bizə əmanətdir və bu əmanəti gələcək nəsillərə sağlam şəkildə ötürmək bizim ən müqəddəs borcumuzdur.

Yunis İSRƏFİLOV